

Περί μονοθεϊσμού, Μωυσή και «εκλεκτού λαού» (Σίγκμουντ Φρόιντ)

Η θεμελίωση των γεγονότων που μας ενδιαφέρουν είναι η ακόλουθη: Οι κατακτήσεις της 18ης δυναστείας έκαναν την Αίγυπτο μια παγκόσμια δύναμη. Ο καινούργιος ιμπεριαλισμός αντανακλάται στην εξέλιξη των θρησκευτικών αντιλήψεων, κι αν όχι σ' ολόκληρο τον λαό, τουλάχιστον στις πνευματικά δραστήριες ανώτερες σφαίρες. Υπό την επιρροή των ιερέων του

ηλιακού θεού Ον (Ηλιούπολις), επιρροή που πιθανόν να ενισχύθηκε και από ασιατικές διδασκαλίες, αναφάνηκε η ιδέα του θεού Ατόν -που δεν είναι πια ο θεός μιας μόνης χώρας ή ενός μόνον λαού. Για τον νέο Φαραώ, Αμενχοτέπ τον 4ο, που ανεβαίνει στο θρόνο πάνω απ' όλα στέκει το ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της ιδέας του θείου. Αναγορεύει τη θρησκεία του Ακενατόν, σε επίσημη θρησκεία και χάρη σ' αυτόν, ο παγκόσμιος θεός γίνεται μοναδικός θεός. Ό,τι διηγούνται για τους άλλους θεούς είναι ψεύδος κι απάτη. Αντιτίθεται αδυσώπητα σ' όλους τους πειρασμούς της μαγικής σκέψης και απορρίπτει τις αυταπάτες, που τόσο ξεχωριστά τις αγαπούσαν οι Αιγύπτιοι, για τη μεταθανάτια ζωή. Με μια καταπληκτική διαίσθηση για τις μεταγενέστερες επιστημονικές αντιλήψεις, διακηρύσσει πως η ηλιακή ενέργεια αποτελεί την πηγή για κάθε ζωή πάνω στη γη και πρέπει να λατρεύεται ως σύμβολο της θείας Αρχής. Κι είναι περήφανος που απολαμβάνει τη δημιουργία και την ίδια του τη ζωή στη Μάατ (αλήθεια και δικαιοσύνη).

Αυτό είναι το πρώτο και δίχως άλλο το καθαρότερο βήμα της μονοθεϊστικής θρησκείας στην ιστορία της ανθρωπότητας. Και τι ανεκτίμητη αξία θα είχε για μας η βαθύτερη γνώση των ιστορικών και ψυχολογικών συνθηκών, εξαιτίας των οποίων διαμορφώθηκε η μονοθεϊστική αντίληψη. Ωστόσο όμως φρόντισαν να μη φτάσουν ως εμάς πολλές πληροφορίες για τη θρησκεία του Ακενατόν. Από τον καιρό της βασιλείας των αδύναμων διαδόχων του Ακενατόν ή Εκνατόν ό,τι αυτός δημιούργησε, καταστράφηκε. Οι ιερείς που τους είχε καταπιέσει καταπολέμησαν, από εκδίκηση, τη μνήμη του. Η θρησκεία του Ακενατόν εξαφανίστηκε, και το παλάτι του Φαραώ, λεηλατήθηκε και γκρεμίστηκε. Το 1350 π.Χ. η 18η δυναστεία

σβήνει. Ύστερα από μια περίοδο αναρχίας, ο αρχηγός Χαρεμπάντ, που βασίλευσε ως τα 1315, αποκατέστησε την τάξη. Η μεταρρύθμιση του Ακενατόν φάνηκε σαν ένα επεισόδιο, που θα καταποντιζόταν στον ωκεανό της λήθης.

Αυτά είναι τα εξακριβωμένα ιστορικά γεγονότα, όλα τα άλλα είναι υποθετικά ...

Ανάμεσα στο άμεσο περιβάλλον του Ακενατόν βρισκόταν ένας άνθρωπος που, ίσως, ονομαζόταν όπως πολλοί άλλοι εκείνη την εποχή: Τοτμές (Τούθμωσις). Λίγο μας ενδιαφέρει άλλωστε το αληθινό του όνομα, το τελευταίο τμήμα του θα 'πρεπε να 'ναι «mose». Ο Τοτμές είχε ανώτερη θέση, ήταν φανατικός οπαδός της θρησκείας του Ακενατόν, αλλά αντίθετα με τον στοχαστικό βασιλιά, ήταν δραστήριος και φλογερός. Για τον άνθρωπο αυτό, ο θάνατος του Ακενατόν και η πτώση της καινούριας θρησκείας σήμαινε το τέλος για τις ελπίδες του. Για τους Αιγύπτιους ήταν ένας αξιοκαταφρόνητος και αποστάτης. Ίσως να είχε την ευκαιρία, ως κυβερνήτης κάποιας συνοριακής επαρχίας, να 'ρθει σε επαφή με κάποια σημαντική φυλή εγκατεστημένη εκεί πολλές γενιές πριν. Απομονωμένος, απογοητευμένος, κατέφυγε σ' αυτούς τους ξένους, αναζητώντας σ' αυτούς να 'βρει κάτι από εκείνο που 'χασε. Η φυλή αυτή έγινε ο λαός του, και γύρεψε μ' αυτούς τους ανθρώπους να πραγματοποιήσει το ιδανικό του. Αφού λοιπόν μαζί μ' αυτούς και συντροφεμένος από τους ανθρώπους του, εγκατέλειψε την Αίγυπτο, τους καθαγίασε με την περιτομή, τους έκανε νόμους, τους δίδαξε τη θρησκεία του Ακενατόν, που ακριβώς οι Αιγύπτιοι την είχαν απαρνηθεί. Ίσως οι νόμοι που αυτός ο Μωυσής έδωσε στους Ιουδαίους να ήταν ακόμα τραχύτεροι από τους νόμους του βασιλιά και κυρίου του Ακενατόν, ίσως παραιτήθηκε επίσης από τον ηλιακό θεό του Ον, που ο Ακενατόν εξακολουθούσε να λατρεύει.

Υποθέτουμε πως η «Έξοδος» έγινε στο διάστημα της μεσοβασιλείας, ύστερα από το 1350. Οι επακολουθούσες περίοδοι ως τον καιρό της εγκατάστασης στη γη Χαναάν είναι ιδιαίτερα σκοτεινές. Οι πρόσφατες ιστορικές έρευνες μας επέτρεψαν να διαφωτίσουμε δύο γεγονότα, που και τα δύο τα πήραμε από τα σκοτάδια που άφησε ή καλύτερα δημιούργησε η βιβλική αφήγηση. Το πρώτο που το ανακάλυψε ο Ε. Σελλίν, είναι πως οι Ιουδαίοι ακόμα και σύμφωνα με τα λεγόμενα της Βίβλου, αποδείχτηκαν ανυπάκουοι και απείθαρχοι απέναντι στον νομοθέτη τους. Ξεσηκώθηκαν μια ημέρα, τον σκότωσαν και κατέστρεψαν, όπως το είχαν κάνει κιόλας οι Αιγύπτιοι, τη θρησκεία του Ακενατόν. Το δεύτερο γεγονός που το ανακάλυψε ο Ε. Μέγερ, είναι τούτο: Όταν οι Ιουδαίοι επέστρεψαν από την Αίγυπτο συγχωνεύτηκαν αργότερα με τις άλλες συγγενικές φυλές, που κατοικούσαν τη χώρα, τη χερσόνησο του Σινά και την Αραβία. Εκεί σε μια εύφορη περιοχή που

λεγόταν Καδή υιοθέτησαν, υπό την επίδραση των Μεδιανιτών Αράβων, μια καινούρια θρησκεία, τη λατρεία του Θεού των ηφαιστειών, του Ιεχωβά. Σε λίγο αποφάσισαν να εισβάλλουν στη γη Χαναάν.

Δεν είναι καθόλου εύκολος ο χρονικός προσδιορισμός των γεγονότων αυτών, ούτε ανάμεσά τους, ούτε αναφορικά με τη φυγή από την Αίγυπτο. Μια ιστορική πληροφορία μας δίνεται από μια στήλη του Φαραώ Μερνεφθά (που βασίλεψε ως το 1215). Η στήλη αυτή εξιστορεί μια εκστρατεία στη Συρία και στην Παλαιστίνη και αναφέρει το Ισραήλ μεταξύ των ηττημένων. Αν εξετάσουμε την ιστορία που δίνει η προκειμένη στήλη ως «terminus ante quem» (τελευταίας πιθανής χρονικής περιόδου) βγάζουμε σαν συμπέρασμα πως όλα τα γεγονότα, από τη φυγή από την Αίγυπτο και εξής, έγιναν στο διάστημα ενός αιώνα περίπου, από το 1350 ως το 1215. Αλλά είναι δυνατόν το όνομα του Ισραήλ να μην αναφέρεται στις φυλές με τις οποίες ασχολούμαστε εδώ και στην πραγματικότητα να μεσολαβεί μεγαλύτερο χρονικό κενό. Η βραδύτερη εγκατάσταση στη Χαναάν του ιουδαϊκού λαού, δεν αποτελεί αναμφισβήτητη μια γρήγορη κατάκτηση, αλλά μια αργή διείσδυση με διαδοχικές προωθήσεις. Αν αδιαφορήσουμε για την πληροφορία που μας δίνει η στήλη του Μερνεφθά, θα μας είναι ευκολότερο να παραδεχτούμε πως η εποχή του Μωυσή^[1] διήρκεσε όσο βαστάει η ζωή ενός ανθρώπου (30 χρόνια) και πως δύο γενιές τουλάχιστον, και αναμφισβήτητα περισσότερες, τη χώρισαν από τη συγκέντρωση στην Καδή^[2]. Το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στον ερχομό στην Καδή και στην κατάκτηση της Χαναάν μπορεί να ήταν σύντομο. Είδαμε παραπάνω πως η ιουδαϊκή παράδοση είχε πολλούς λόγους να συντομεύσει τον χρόνο που χωρίζει την έξοδο και την εγκατάσταση στην Καδή από τη νέα θρησκεία. Εμείς πάντως αποκλίνουμε προς την αντίθετη εκδοχή.

Όλα αυτά όμως, ακόμα είναι μόνο ιστορία και αποτελούν μια προσπάθεια για τη συμπλήρωση των κενών των ιστορικών γνώσεών μας και μια επανάληψη των όσων αναφέραμε στη δεύτερη μελέτη μας. Η περιέργειά μας επικεντρώνεται στη μοίρα του Μωυσή και στη διδασκαλία του, που φαινομενικά την τερματίζει η εξέγερση των Ιουδαίων. Οι αφηγήσεις για τον Ιεχωβά, που γράφτηκαν το 1000 π.Χ. και που βασίζονται το δίχως άλλο σε παλαιότερες διηγήσεις, μας πληροφορούν πως ύστερα από τη συνένωση των φυλών και τη δημιουργία μιας θρησκείας στην Καδή, έγινε μια συμφωνία, με την οποία οι δύο μερίδες ξεχώριζαν ακόμα αρκετά ανάμεσά τους. Ο ένας από τους συμβαλλόμενους είχε κατά νου ν' αρνηθεί στον Ιεχωβά τον καινούριο και ξένο του χαρακτήρα και ν' αυξήσει τα δικαιώματά του στην υποταγή του λαού, ο άλλος δεν ήθελε να παραιτηθεί από τις προσφιλείς του

αναμνήσεις, δηλαδή από τις αναμνήσεις της απελευθέρωσης, της φυγής από την Αίγυπτο κι από τη μεγάλη μορφή του Μωυσή και κατόρθωσε να τοποθετήσει το γεγονός και τον άνθρωπο σ' αυτήν την καινούρια έκθεση της ιουδαϊκής προΐστορίας ή τουλάχιστον να διατηρήσει το εξωτερικό σημάδι της μωσαϊκής θρησκείας: Την περιτομή. Ίσως επέβαλε ορισμένους περιορισμούς στη χρησιμοποίηση του ονόματος της καινούριας θεότητας. Αναφέραμε προηγουμένως πως όσοι υποστήριζαν αυτές τις απόψεις ήταν απόγονοι των οπαδών του Μωυσέως, οι Λευίτες. Μόνο μερικές γενιές τους χώριζαν από τους σύγχρονους και τους συμπατριώτες του προφήτη, που με τη μνήμη του τους έδινε μια ζωντανή παράδοση. Οι αφηγήσεις οι τόσο ποιητικά διανθισμένες, που αποδίδονται στον Ιεχωβιστή και στο μεταγενέστερο συναγωνιστή του, τον ελωϊστή, ήταν κάτι σαν επιτάφια μνημεία κάτω από τα οποία οι αυθεντικές αφηγήσεις των περασμένων αυτών γεγονότων, της φύσης της μωσαϊκής θρησκείας και της βίαιης εκδίωξης του μεγάλου ανδρός, θα έπρεπε να είναι απρόσιτες για τη γνώση των μελλοντικών γενεών και, καθώς λέμε, να βρουν οι ίδιες την αιώνια ανάπαυση.

Κι αν οι υποθέσεις μας είναι ακριβείς, δεν υπάρχει τίποτα το μυστηριώδες σ' αυτήν την ιστορία. Ωστόσο όμως, θα μπορούσε να αποτελεί το τέλος του επεισοδίου του Μωυσή στην ιστορία του ιουδαϊκού λαού.

Ό,τι είναι παράξενο, είναι πως τίποτα απ' αυτά δεν έγινε. Ο αντίκτυπος αυτών των γεγονότων έγινε αισθητός αργότερα, με το πέρασμα των αιώνων. Είναι ελάχιστα πιθανόν πως ο Ιεχωβά διακρινόταν εξαιτίας του χαρακτήρα του από τους θεούς που λάτρευαν οι γειτονικοί λαοί και φυλές. Ο Ιεχωβά ήταν αντίμαχος μ' αυτούς τους θεούς, όπως ήταν και οι φυλές ανάμεσά τους. Όλα όμως μας κάνουν να πιστεύουμε, πως στην εποχή εκείνη, ο λάτρης του Ιεχωβά πολύ λίγο ήταν διατεθειμένος ν' αρνηθεί την ύπαρξη των θεών της Χαναάν, των Μωαβιτών, των Αμαληκιτών κ.λπ., όπως και την ύπαρξη των λαών που πίστευαν σ' αυτούς.

Η μονοθεϊστική ιδέα, που γεννήθηκε μαζί με τον Ακενατόν, αμαυρώθηκε και πάλι και για πολύ καιρό θα 'μενε στη σκιά. Διάφορα ευρήματα που ανακαλύφθηκαν στην Ελεφάντινη Νήσο, μπροστά στον πρώτο καταρράκτη του Νείλου, μας αποκάλυψαν αυτό το καταπληκτικό γεγονός, πως εκεί υπήρχε μια στρατιωτική ιουδαϊκή αποικία εγκατεστημένη από αιώνες. Στον ναό που είχαν χτίσει λάτρευαν, δίπλα σ' έναν πρωταρχικό θεό Γιαχού, δύο θηλυκές θεότητες, που η μια τους λεγόταν Ανάτ Γιαχού. Αυτοί οι Ιουδαίοι, είναι αλήθεια βρίσκονταν μακριά από την αγαπημένη τους πατρίδα και δεν μπόρεσαν να έχουν την ίδια θρησκευτική εξέλιξη. Η περσική αυτοκρατορία, τους είχε ανακοινώσει τις καινούριες θρησκευτικές εντολές της

Ιερουσαλήμ. Αναφερόμενοι σε απώτερες εποχές, δικαιούμαστε να πούμε πως ο Θεός Ιεχωβά δεν είχε δίχως άλλο καμιά ομοιότητα με τον Θεό του Μωυσή. Ο Ακενατόν ήταν ειρηνικός όπως και ο γήινος αντιπρόσωπός του, ή μάλλον το πρωτότυπό του, ο Φαραώ Ικνατόν που παραστεκόταν με σταυρωμένα τα χέρια, στον διαμελισμό της τεράστιας αυτοκρατορίας που δημιούργησαν οι πρόγονοί του.

Βέβαια για έναν λαό άπληστο για κατακτήσεις, ταίριαζε καλύτερα ο Ιεχωβά. Και καθετί που στον θεό του Μωυσή άξιζε αληθινά τον θαυμασμό, φυσικά δεν ήταν δυνατόν να το καταλαβαίνουν οι πρωτόγονες μάζες.

Ανέφερα ήδη -και η γνώμη μου στο σημείο αυτό συμφωνεί με τη γνώμη κι άλλων συγγραφέων- πως στην ιουδαϊκή θρησκευτική εξέλιξη, υπογραμμίζεται ένα κεντρικό γεγονός: Ο θεός Ιεχωβά στο πέρασμα των αιώνων, χάνει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του και μοιάζει ολοένα και περισσότερο με τον αρχαίο θεό του Μωυσή, τον Ακενατόν.

Βέβαια κάπως εξακολουθούσε να διαφέρει, μα δεν πρέπει να βιαζόμαστε να υπερεκτιμάμε τις διαφορές αυτές που εξηγούνται εύκολα: Η βασιλεία του Ατόν είχε αρχίσει στην Αίγυπτο σε μια εποχή ακμής, όπου η ακεραιότητα της αυτοκρατορίας φαινόταν εξασφαλισμένη. Μάλιστα κι όταν η αυτοκρατορία αυτή άρχισε να κλονίζεται, οι λάτρεις του Ακενατόν μπορούσαν να αποζημιωθούν γι' αυτά τα ατυχήματα και να εξακολουθούν να εξυμνούν τα έργα του θεού τους και να τα απολαμβάνουν.

Η μοίρα επιφύλαξε για τον ιουδαϊκό λαό μια σειρά από σκληρές και οδυνηρές δοκιμασίες, για τούτο κι ο Θεός τους έγινε σκληρός, αυστηρός και φαινόταν σαν να τον απέκρυπταν τα σκοτάδια. Διατηρούσε τον χαρακτήρα της παγκοσμιότητάς του, βασιλεύοντας πάνω σ' όλους τους λαούς και σ' όλες τις χώρες. Ωστόσο το γεγονός πως η λατρεία του προήλθε από τους Αιγύπτιους εκδηλώθηκε μ' αυτόν τον τρόπο: Οι Ιουδαίοι θα ήταν ο εκλεκτός λαός, που οι ειδικές του υποχρεώσεις μια μέρα θα λάμβαναν την ξεχωριστή τους ανταμοιβή. Βέβαια, ο λαός θα δυσκολευόταν κάπως να καταλάβει, πως η προτίμηση που του έδειχνε ο Θεός του μπορούσε να συμβιβαστεί με τις θλιβερές δοκιμασίες, στις οποίες τον υπέβαλε η κακή του μοίρα. Ωστόσο δεν αφηνόταν να κυριευθεί από την αβεβαιότητα. Το αίσθημα ενοχής του μεγάλωνε και κατέπνιγε την αμφιβολία του για την ύπαρξη του Θεού. Γι' αυτό τότε οι Ιουδαίοι αφέθηκαν, όπως κάνουν σήμερα οι ευσεβείς άνθρωποι, στις «αδιαπέραστες βουλές της Προνοίας», όταν παραξενευόταν πως ο

Θεός επέτρεπε πάντα την εμφάνιση κακούργων πειστικών και απάνθρωπων τυράννων -των Ασσυριών, των Βαβυλωνίων, των Περσών-, έβλεπαν να φανερώνεται η δύναμή του στο γεγονός, πως οι σκληροί αυτοί εχθροί πάντα στο τέλος ηττώντο και τα βασίλειά τους καταστρέφονταν.

Τέλος, ο μεταγενέστερος θεός των Ιουδαίων έμοιαζε σε τρία βασικά σημεία με τον παλιό θεό του Μωυσή. Πραγματικά -κι αυτό είναι το πιο αξιοσημείωτο γεγονός- αναγνωρίσθηκε ως ο μοναδικός Θεός, που δίπλα του δεν μπορούσε να σταθεί κανένας άλλος. Ο μονοθεϊσμός του Ικνατόν έγινε αποδεκτός από έναν ολόκληρο λαό και μάλιστα σε τέτοιο σημείο, ώστε η ιδέα αυτή αποτέλεσε το ουσιαστικό στοιχείο της πνευματικής του ζωής και απορρόφησε όλο του το ενδιαφέρον. Ο λαός κι ο κλήρος που τον εξουσίαζε συμφωνούσαν σ' αυτό το σημείο. Αφιερώνοντας όμως όλη τους τη δραστηριότητα στη δημιουργία των θρησκευτικών ιεροτελεστιών, οι ιερείς ήρθαν αντιμέτωποι με το έντονο πνεύμα, που ωθούσε τον λαό στην αναβίωση δύο άλλων θρησκευτικών διδαχών του Μωυσή. Οι φωνές των ποιητών διακήρυτταν αδιάκοπα πως ο Θεός περιφρονούσε τις τελετές και τις θυσίες και το μόνο που απαιτούσε ήταν μια τίμια και δίκαιη ζωή. Κι όταν οι προφήτες παίνευαν την απλότητα και την αγνότητα της ζωής μέσα στην έρημο, δίχως άλλο ήταν επηρεασμένοι από τα μωσαϊκά ιδανικά.

Χρειάζεται όμως, για να εξηγήσουμε τη διαμόρφωση της οριστικής ιδέας του Ιουδαϊκού θεού, να επικαλεστούμε την επίδραση του Μωυσή; Δεν αρκεί να παραδεχτούμε πως έγινε μια αυθόρμητη εξέλιξη προς μια ανώτερη πνευματικότητα στη διάρκεια ενός πολιτισμού ο οποίος διαρκεί πολλούς αιώνες; Αυτή η δυνατή εξήγηση θα τερμάτιζε το αίνιγμα που μας απασχολεί. Και εξ αφορμής του θα διατυπώσω δύο σχόλια: Πρώτον, ότι δεν εξηγεί τίποτε. Ανάλογες συνθήκες δεν έκαναν τον ελληνικό λαό, αν και ήταν υπέρτατα προικισμένος, να ασπαστεί τον μονοθεϊσμό -προκάλεσαν όμως τη διάλυση του πολυθεϊσμού και την αρχή της φιλοσοφικής σκέψης. Για την αντίληψή μας, ο μονοθεϊσμός στην Αίγυπτο ήταν δευτερογενές αποτέλεσμα του ιμπεριαλισμού. Ο Θεός ήταν η αντανάκλαση ενός Φαραώ που εξασκούσε δίχως καταναγκασμό σε μια τεράστια αυτοκρατορία απεριόριστη εξουσία. Στους Ιουδαίους, οι πολιτικές συνθήκες αντιστρατεύονταν τη μεταβολή του αποκλειστικού εθνικού θεού σε παγκόσμιο. Από πού λοιπόν προήλθε σ' αυτόν τον άθλιο κι αδύναμο λαό η υπεροψία να διακηρύττει πως είναι το αγαπητό παιδί του Κυρίου; Μ' αυτόν τον τρόπο, το ζήτημα της καταγωγής του μονοθεϊσμού στους Ιουδαίους είναι άλυτο ή θα έπρεπε καλύτερα να αρκεστούμε να δηλώσουμε, όπως γίνεται συνήθως, πως τα πράγματα εξηγούνται από την

ξεχωριστή θρησκευτική ιδιοφυία αυτού του λαού. Όλοι μας ξέρουμε πως η ιδιοφυία αυτή είναι ακατανόητη και παράξενη, για τούτο, το ορθό είναι ν' ανατρέξουμε σ' αυτήν την εξήγηση μόνο στην περίπτωση που κάθε άλλη λύση αποδειχθεί ως απρόσφορη.

Εξάλλου, πρέπει ν' αναγνωρίσουμε πως οι αφηγήσεις και η ιστορία μας δείχνουν και οι ίδιες το δρόμο υποστηρίζοντας, κι αυτή τη φορά δίχως αντιλογία, πως η ιδέα ενός μοναδικού θεού δόθηκε στον λαό από το Μωυσή. Η μόνη αντίρρηση που θα μπορούσε να διατυπωθεί σ' αυτήν τη διαβεβαίωση είναι πως **οι ιερείς στην επεξεργασία των βιβλικών κειμένων που διαθέτουμε, αποδίδουν πολλά γεγονότα στον Μωυσή. Ορισμένοι θεσμοί, ορισμένες τελετουργικές εντολές, αναμφισβήτητα πολύ μεταγενέστερες, αποδόθηκαν ως νόμοι στον Μωυσή, κι αυτό έγινε από σκοπού, για να αποκτήσουν κύρος.** Αυτό όμως μας αναγκάζει να δυσπιστούμε γι' αυτά τα δεδομένα δίχως όμως και να τα απορρίπτουμε. Η εσώτερη αφορμή, πραγματικά, γι' αυτήν την υπερβολή είναι σαφής. Οι ιερείς επιζητούν ν' αποκαταστήσουν μια συνέχεια ανάμεσα στην εποχή τους και στην εποχή του Μωυσή, θέλουν να αρνηθούν εκείνο που για μας είναι το κυριότερο γεγονός της ιστορίας της ιουδαϊκής θρησκείας: Δηλαδή πως ανάμεσα στους νόμους του Μωυσή και στη μεταγενέστερη ιουδαϊκή θρησκεία υπάρχει ένα κενό, που στην αρχή καλύπτεται από τη λατρεία του Ιεχωβά και που ύστερα λίγο λίγο και αργά εξαφανίζεται. Με χίλια δυο επιχειρήματα η άποψη των ιερέων αρνείται αυτήν τη σειρά των γεγονότων, μ' όλο που, η ιστορική τους ακρίβεια είναι αναμφισβήτητη και που παρ' όλη την ιδιαίτερη επεξεργασία που υπέστη το βιβλικό κείμενο, πολυάριθμα δεδομένα τα επικυρώνουν. Η εκδοχή των ιερέων υπάκουε σ' αυτήν την ίδια παραμορφωτική τάση που είχε κάνει τον καινούριο θεό Ιεχωβά, θεό των πατριαρχών. Λαμβάνοντας υπόψη μας αυτήν την εκδοχή για τον κώδικα των ιερέων θα δυσκολευτούμε να μην πιστέψουμε πως ακριβώς ο Μωυσής είναι εκείνος που έδωσε στους Ιουδαίους την ιδέα του μονοθεϊσμού. Κι αποκλίνουμε περισσότερο να το πιστέψουμε αυτό, γιατί ξέρουμε από που προέρχεται η ιδέα αυτή του Μωυσή, πράγμα που οι Ιουδαίοι ιερείς το είχαν βέβαια ξεχάσει.

Αλλά, θα διερωτηθούμε ίσως, γιατί ενδιαφερόμαστε να μάθουμε αν ο ιουδαϊκός μονοθεϊσμός απορρέει από τον αιγυπτιακό; Με τούτο το πρόβλημά μας δεν μεταβάλλεται καθόλου και δεν κερδίζουμε τίποτα, αναφορικά με τη γέννηση της μονοθεϊστικής ιδέας. Θα απαντήσουμε όμως πως, εκείνο που μας ενδιαφέρει δεν είναι το κέρδος, αλλά αυτή καθεαυτή η έρευνα. Ίσως θα μπορέσουμε, ξαναβρίσκοντας την αληθινή ροή των γεγονότων, ν' αποκτήσουμε κάποια

καινούρια γνώση.

Πηγή: «Φαινομενολογία των θρησκειών - Ο Μωυσής και ο μονοθεϊσμός» (κεφ. «Ιστορική υπόθεση») του Σίγκμουντ Φρόιντ (μετάφραση Σάκης Σταύρου)

Σημειώσεις

1. ^[1] Αυτό θα επιβεβαίωνε τα σαράντα χρόνια της διαμονής του στην έρημο, για τα οποία μιλάει η Βίβλος.
2. ^[2] Συνεπώς περίπου 1350-40 ως 1320-10 για τον Μωυσή, 1260 ή ίσως αργότερα για την Καδή, μια που η στήλη του Μενερφθά χρονολογείται πριν από το 1215.